

Sorularınız yoksa cevapları anlayamazsınız

20 Şubat 2021

İskender Öksüz

Üçüncü okuyuşumda Milliyet Duygusunun Sosyolojik Esasları'na yeniden tutuldum, demiştim. Bunu biraz açayım. İlk okuyuşum 1960'lı yılların başında olmalı. Kitabın ilk baskısı 1955'tir...

Şimdi farkına varıyorum ki, 1960 yılında, kitabın olağanüstülüğünü kavrayacak birikimden mahrummuşum. Misallendireyim: 1850 yılında bir yazar çıkıp, bir taneciğin hem yerini hem hızını aynı anda hatasız ölçemezsiniz deseydi; sonra da devam edip, ışık hızını ölçerken sizin ve ışık kaynağının hareketi önemli değildir, hep aynı değeri bulursunuz, deseydi... Bunlardan birincisi kuantum mekaniğinin, öbürü özel izafiyetin hareket noktasıdır. Ne olurdu? Muhtemelen hmm, hmm diye okunup geçilirdi. Benim Sosyolojik Esasları ilk okuyuşumda geçtiğim gibi. Çünkü bilim, cevapsız sorulara cevap bularak ilerler. Problem çözerek. 1850'de yarım asır sonra tabiat bilimlerini alt üst edecek cevaplar, henüz sorularından mahrumdu. Sorunuz yoksa cevap ne kadar muhteşem verilirse verilsin, ilginizi çekmez.

Arsal, en az yirmi yıl önde

Bilim adamının olağanüstü tecrüsesiyle ve aşkla sosyoloji sorularını cevaplamaya çalışan Sadri Maksudi, zamanının en az 20 yıl önündedir. Bazı konularda yarım asır önünde! Olağanüstü tecrüse... Ahmet Bican Ercilasun, tecrüse, "merak"tan çok ileri bir kavram, diyor. (<https://millidusunce.com/zeki-velidi-toganin-aniti/>) Nasıl? Bilim adamının kafasında sürekli sorular dolaşır. Cevap bulur, sonra cevabının gerçek hayata tam uymadığını fark eder. Gider araştırır, yeniden bilgi toplar; bir cevap daha düşünür, o da eksiktir. Gerçekle cevaplar birbirine uyana kadar bu iç konuşma devam eder. Bazen bir ömür boyu!

"İnsan bir cemiyet hayvanıdır!", "Milliyetçilik irsî bir duygudur!" Bunlar ilk defa 1975 yılında Harvard University Press'in yayımladığı Edward O. Wilson'un *Sosyobioloji: Yeni Sentez* kitabındaki bulgulardır. Sonradan bu gerçekler, Evrim Psikolojisi adıyla sosyal bilimlerin merkezine oturdu. Bakın Wilson'dan 20 yıl önce *Milliyet Duygusu*'nda ne yazıyor: "İnsan, bir kütleci, "camiacı hayvan"dır... Aile de, milletler de derin biyolojik, psikolojik ve sosyolojik temellere dayanan sosyolojik varlıktır. Beşeriyet yaşadıkça, hem aile hem milletler yaşayacaktır. Bu husustaki bütün nazarî temennilerin ve gayri ilmî tasavvurların hepsi, temelsiz birer "ütopya"dan ibarettir."

Millet Fransız İhtilali ile mi keşfolundu?

Bir başka bilim adamını, Türkçeye de tercüme edilen Azar Gat'ı alalım. Gat, "Nerede devlet varsa orada millet vardır" der. Bakın Sadri Maksudi bunu nasıl söylüyor: "Kavimlerin millet olarak teşekkülü daima bir devlet içinde vuku bulur, devlet sâyesinde tamamlanır."

Devlet varsa millet de vardır dediniz mi artık "Milliyetçilik Fransız İhtilali ile başlar!" ezberini tekrarlayamazsınız. Sözü yine Milliyet Duygusu alsın: "Birçok Avrupa müverrihinin eserlerinde, bilhassa on dokuzuncu asra ait kitaplarda sık sık rastlanan fikirlerden biri,

milliyetçilik hissinin güya ancak son asırlarda doğmuş bir his olduğuna dair fikirdir. Bu fikir hem tarih bakımından hem sosyoloji bakımından yanlıştır; bu bir suítefehüm mahsulüdür... Milliyet hissi beşerî camialar, milletler kadar eskidir.” Ve 3700 yıl öncesine ait şu misali verir: “Milâttan on yedi asır evvel Mısır’ı istilâ etmiş olan Hyksos kavmi ile Mısır’ın yerli Thebes firavunlarının uzun süren mücadelesi ve nihayet Mısırluların, Hyksos hâkimiyetini devirmeye, Hyksosları Mısır’dan tard etmeye muvaffak olması, Mısırluların milliyet hissinden başka ne ile izah edilebilir?”

Azar Gat ve A. Yakobson’un, *Siyasi Etnisite ve Milliyetçiliğin Uzun Tarihi ve Derin Kökleri*’nde (Bilge Kültür Sanat, 2019) tıpatıp aynı örneği bulursunuz. (İngilizcesinin yayım tarihi 2013’tür.) Hakkını yemeyelim, Gat, tezini ispat için bütün tarih ve bütün yer küre üzerinde düzinelerle toplumu incelemiş. Thebes dönemi onun düzinelerle örneğinden sadece biri. Sadri Maksudi’nin birkaç paragrafta dokunup geçtiği tezi Gat bütün bir kitap boyu inceliyor... Bence *Milliyet Duygusu*’nun gereken ilgiye kavuşmamasının bir sebebi de bu. Bir ansiklopedi vüs’atinde bilgi, küçük bir kitaba sığdırılmış. Ve yazar Sadri Maksudi iken, okuyanın yazandan arif olması pek mümkün değil.

Klasikler tekrar tekrar okunmalı

Gat’tan ibaret değil. John A. Armstrong ile Anthony Smith’in ve Etnosembolizm’ine de (1982 ve 1998), Ernest Gellner’in Ortak Yüksek Kültür’üne de (1983) Milliyet Duygusunun Sosyolojik Esasları’nın sayfaları arasında rastlıyorsunuz. Parantez içindeki yıllar, yazarların söz konusu eserlerin sırasıyla yayım tarihleridir.

Ne güzel sözdür: Önünüzde okyanus açılrsa, sizin alabileceğiniz, kabınızla sınırlıdır. 1960’larda benim kabım Sadri Maksudi Hoca’yı anlamak için pek darmış. Ben, onun verdiği cevapların henüz sorularının farkında değilmişim. Klasiklerimizi yıllar sonra mutlaka tekrar okumalıyız.

Haddim olmayarak benzetme yapayım, Sadri Maksudi Bey, aslında ciltler tutacak buluşları küçük bir kitaba sığdırdıysa, ben de o kitabı bir köşe yazısına sığdırmaya kalkmayayım. Kozmopolitlik gibi, ülkelerin kalkınmasında milliyetçiliğin rolü gibi dev konular dışarıda kaldı. Belki ilerde...

Siz en iyisi kitabı okuyun. Kafanızda sorular varsa tabi... Sadri Maksudi Arsal, *Milliyet Duygusunun Sosyolojik Esasları*. Son baskısı, Ötüken Neşriyat, 2018.